

Stockholms
stad

**Utbildningsnämndens
handlingsplan mot våld i
nära relationer och
hedersrelaterat våld och
förtryck
2019 - 2020**

stockholm.se

**Utbildningsnämndens handlingsplan mot våld i nära relation och
hedersrelaterat våld och förtryck**
2019 - 2020

Dnr: 1.3.2-9456/2019

Innehåll

Inledning	3
Upptäcka, bemöta och orosanmäla	4
<i>Signaler på att elev kan vara utsatt eller leva med våld i nära relationer...</i>	<i>4</i>
<i>Signaler på att elev kan leva under hedersförtryck</i>	<i>4</i>
<i>Bemötande</i>	<i>5</i>
<i>Anmälningsplikt – barn som far illa eller misstänks fara illa</i>	<i>5</i>
Undervisningen	7
<i>Ämnesintegrerade sex- och samlevnadsundervisningen</i>	<i>8</i>
<i>Rätten att delta i all undervisning</i>	<i>8</i>
<i>Att nå alla föräldrar</i>	<i>8</i>
<i>Våldsprevention – Mentorerna i våldsprevention och Agera tillsammans</i>	<i>9</i>
<i>Barn och unga som bor i skyddat boende</i>	<i>9</i>
Kompetensutvecklingsinsatser under 2019-2020	10
Uppföljning	10
Utgångspunkter för handlingsplanen	11
<i>Stadens program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck</i>	<i>11</i>
<i>Olika former av våld</i>	<i>12</i>
<i>Våld i nära relationer</i>	<i>12</i>
<i>Hedersrelaterat våld och förtryck</i>	<i>14</i>
<i>Maskulinitetsnormer och förekomst av våld</i>	<i>16</i>
<i>Lokal lägesbild hedersrelaterat våld och förtryck</i>	<i>17</i>
Bilaga 1. Delmål och utbildningsnämndens aktiviteter	20
<i>Delmål för programperioden</i>	<i>20</i>
<i>Aktiviteter för Utbildningsnämnden 2019 – 2020</i>	<i>21</i>
Bilaga 2. Stöd till förskolor och skolor	24
<i>Rådgivande organisationer</i>	<i>24</i>
<i>Metoder och material att använda i förskola och skola</i>	<i>25</i>
<i>Webbplatser</i>	<i>28</i>

Inledning

Utbildningsförvaltningen fick under år 2019 i uppdrag av utbildningsnämnden att ta fram en handlingsplan för att motverka hedersförtryck. En utgångspunkt för förvaltningens arbete med att ta fram handlingsplanen har varit Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017 – 2020. Enligt detta program ska det våldspreventiva arbetet anges i lämpligt policydokument i verksamheten. Denna handlingsplan är utbildningsnämndens policydokument för arbetet mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2019 – 2020.

Syftet med denna handlingsplan är att säkerställa en tydlig ansvarsfördelning och struktur för skolornas¹ arbete med att förebygga och motverka våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck för stadens barn och ungdomar. Skolan är en arena för utbildning där personalen möter barn och ungdomar dagligen. Förskolan och skolan har en unik och viktig roll att bygga upp förtroendefulla relationer som är en förutsättning för att kunna se, upptäcka och agera när barn och ungdomar lever med och utsätts för våld.

Förskola och skola möter alla barn och unga och spelar därmed en viktig roll när det gäller det förebyggande, främjande och stödjande arbetet mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Skolan kan arbeta med generella insatser och nå alla elever från tidiga åldrar och uppåt för att motverka våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Skolan har också ett uppdrag att arbeta hälsofrämjande genom att skapa goda lärmiljöer, tillitsfulla relationer och arbeta aktivt för att skapa en trygg skolmiljö och goda uppväxtvillkor för alla elever.

Stockholms stad, Göteborgs stad och Malmö stad genomförde en gemensam kartläggning mellan åren 2017 och 2018², för att få en bild över omfattningen av det hedersrelaterade våldet och förtryckets utbredning och karaktär. (Kartläggningen sammanfattas längre fram i denna handlingsplan.) I kartläggningen framkom att hälften av flickorna och 60 procent av pojkarna inte upplever att de har något behov av stöd och hjälp. Om de ändå skulle söka hjälp skulle de i första hand vända sig till någon vuxen på skolan, inte från specialinstanser som arbetar specifik med heder. Detta förstärker ytterligare skolans centrala roll i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Handlingsplanen inleds med en beskrivning av signaler på att en elev riskerar att leva under hedersförtryck eller kan vara utsatt för våld i nära relationer samt beskriver bemötande och agerande i den typen av situationer. Personal som arbetar i förskola och skola har en anmälningsskyldighet till socialtjänsten när man får kännedom om eller känner oro för att ett barn far illa.

Handlingsplanen beskriver även viktiga aspekter av undervisningen, såsom ämnesintegrerad sex- och samlevnadsundervisning. Planen omfattar flertalet utbildningsinsatser, bland annat inriktade på orosanmälningar till socialtjänsten, kunskaper kring tecken på utsatthet och att våga fråga. Dessa finns redovisat i sin helhet i bilaga 1.

¹ I handlingsplanen används begreppet skola mestadels, med det menar vi alla skolformer (fritidshem, förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola och specialskola).

² Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt & Jan-Magnus Enelo (2018) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Del I: Sammanfattning av den kvalitativa och kvantitativa delstudien i Stockholm*. Storstädernas kartläggning 2017 – 2018. Stockholm: Stockholm stad.

Handlingsplanen innehåller även en kortfattad kunskapsöversikt vad gäller våld i nära relationer och hedersförtryck samt en lägesbild. I bilaga 2 till handlingsplanen finns tips på rådgivande organisationer samt på metoder och material.

Upptäcka, bemöta och orosanmäla

Stadens verksamheter har ett uppdrag att arbeta mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Alla berörda nämnder ansvarar för aktiviteter, kompetensutveckling och processer som är lämpliga i förhållande till Stockholm stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017 – 2020. Behovet av aktiviteter och utbildningsinsatser kan variera mellan olika verksamheter och skolor. Ett antal skolor har sedan flera år arbetat med att öka kunskapsnivån kring våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck genom till exempel att arbeta med våldsprevention med eleverna, arbeta med Hedra³ och/eller att personal på förskolan och skolan har deltagit i kompetenshöjande insatser.

Signaler på att elev kan vara utsatt eller leva med våld i nära relationer

Barn som upplever våld i hemmet lider ofta av psykisk ohälsa. Ifall de själva blivit utsatta fysiskt kan det även innebära fysiska men. De kan visa tecken på oro, ångest, nedstämdhet och aggressivitet i större omfattning än barn i allmänhet. Självkänslan skadas ofta och det är vanligt att skolarbete och andra aktiviteter påverkas. Även att ha sett eller hört en förälder bli kränkt eller slagen, kanske så grovt att det kommer blod eller uppstår andra skador på kroppen, är en mycket skrämmande upplevelse för barnet. Tankar om att föräldern ska dö eller att det på något sätt är barnets fel är vanliga. En del barn plågas efteråt av återkommande minnesbilder av det hemska de har varit med om, vilket kan påverka koncentrationen under skoltid. Våldet kan också sätta fysiska spår hos barn till exempel genom magont och huvudvärk. Det kan även leda till att barnet kan försöka skada sig och/eller bli utåtagerande och skadar andra.⁴

Signaler på att elev kan leva under hedersförtryck⁵

För att tidigt kunna upptäcka elever som kan vara utsatta för hedersrelaterat förtryck behöver skolans personal vara uppmärksam på ett antal signaler som kan tyda på att någon är utsatt. Att en elev lever under hedersförtryck är inte lätt att se, men det finns flera varningssignaler som skolpersonal bör vara uppmärksamma på.

- Bevakning av syskon eller andra familjemedlemmar.
- Olika villkor för syskons deltagande i sociala sammanhang.
- Olika kläd- och beteendekoder i och utanför skolan.
- Rigid kontroll av fritiden, till exempel att eleven inte får delta i aktiviteter utanför skolan.
- Få eller inga kamratkontakter utanför skolan.

³ <https://www.origostockholm.se/kursen-hedra-2/>

⁴ <https://www.bris.se/for-vuxna-om-barn/vanliga-amnen/utsatta-situationer/vald-hemma/>

⁵ Signaler hämtade från Skolverket (2018). *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=4015>
<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/motverka-hedersrelaterat-vald-och-fortryck#h-Ageravidmisstankeellerkannedom>

- Önskemål hemifrån om undantag från viss undervisning, till exempel sex- och samlevnadsundervisning

Sedan finns det varningssignaler där stressen av att leva under förtryck tar sig fysiska uttryck. En elev som lever under hedersförtryck kan bland annat:

- Ha kontinuerliga somatiska symptom som magvärk, huvudvärk och illamående.
- Ha återkommande frånvaro och skolk.
- Ha koncentrationssvårigheter och försämrade studieresultat.
- Ha depression och självmordstankar.
- Ha ett utåtagerande beteende för att få uppmärksamhet.
- Ha svårigheter och smärta när flickan ska kissa.⁶
- Ha stora svårigheter och smärta vid menstruation.⁷

Bemötande

En personal från skolan kan vara den närmaste vuxenkontakten utanför den grupp/familj som utövar förtrycket. Genom att ställa öppna frågor kan personal få veta mycket om en elevs liv. Om en elev berättar jobbiga saker för dig kan du ta hjälp av dina kollegor, skolläda och prata med elevhälsoteamet på skolan. Du kan också få stöd genom att ringa sociala myndigheter, Origo⁸ resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck eller andra organisationer och myndigheter som har specialistkunskaper inom våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck. Mer information om stödet hittar du under avsnittet ”Stöd till förskolor och skolor” i slutet av handlingsplanen eller på stadens intranät.

Anmälningsskyldighet – barn som far illa eller misstänks fara illa

Socialtjänsten behöver få kännedom om barn som far illa eller misstänks fara illa, för att kunna fullgöra sin uppgift att förebygga, erbjuda stöd eller vidta åtgärder till barns skydd. En anmälan ska göras när någon som är anställd i förskolan eller skolan är orolig att ett barn upp till 18 år far illa. Personal som arbetar i förskola och skola har anmälningsskyldighet enligt 14 kap. 1 § i SoL. Anmälan enligt 14 kap. 1 § första stycket SoL ska göras när den anmälningsskyldige får kännedom om eller känner oro att ett barn far illa. Socialtjänsten kan göra utredningar, oberoende av samtycke, när det gäller personer som har fyllt 18 år men inte 20 år, när det kan bli aktuellt att tillämpa lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Under dagtid kontaktar varje skola berörd socialtjänst vid misstanke om att ett barn far illa eller riskerar att fara illa. Vid akut oro eller situationer efter kontorstid, ring socialjouren i Stockholm på telefon 08 – 508 400 00.

Vårdnadshavaren/föräldern **ska inte** kontaktas om förskolan och skolan är orolig för att eleven far illa på grund av hedersrelaterat våld och förtryck, sexuella övergrepp eller våld i hemmet. Kontakta socialtjänsten först! Om det uppstår ny oro för eleven under en utredning ska en förnyad anmälan göras.

I en anmälan till socialtjänsten bör du tänka på följande:

⁶ Hedersförtryck.se. <http://www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/konsstympning/vad-innebar-det-fysiskt/>

⁷ a.a.

⁸ <https://www.origostockholm.se/>

- Var tydlig och konkret – vad är det som gör dig orolig?
- Anmälan bör vara skriftlig.
- Muntlig anmälan kan sedan kompletteras av en skriftlig anmälan.
- Be om återkoppling på om utredning pågår, har inletts eller inte har inletts.
- Förskole- och skolpersonal kan inte vara anonyma.
- Förskole- och skolpersonal har en uppgiftsskyldighet vid en utredning om barns behov av stöd eller skydd.

Om det råder osäkerhet om förhållandena kring barnet är sådana att en anmälan ska göras, kan den aktuella situationen diskuteras (konsultation) med socialtjänsten utan att barnets identitet avslöjas. *Konsultationen* innebär att den som är osäker på om en anmälan ska göras eller inte kan diskutera den aktuella situationen och få vägledning och stöd för att kunna gå vidare. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att en konsultation aldrig kan ersätta en anmälan om det finns skäl att göra en sådan.

Barn kan fara illa i många olika situationer och av en eller flera olika orsaker. Det kan exempelvis handla om barn och ungdomar som i hemmet utsätts för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar, fysisk eller psykisk försummelse eller familjer där det förekommer allvarliga relationsproblem mellan barnet och övriga familjen. Barn och ungdomar kan också fara illa på grund av sitt eget beteende, exempelvis på grund av missbruk, kriminalitet och annat självdestruktivt beteende eller för att de utsätts för hot, våld eller andra övergrepp från jämnåriga.

Elevhälsan har en viktig roll genom sina särskilda kompetenser och sitt uppdrag. Elevhälsans personal ska vara lättillgängliga och synliga för eleverna. Många elever vänder sig till elevhälsans personal med psykosomatiska besvär som kan yttra sig som magont eller huvudvärk. Det är viktigt att personal vågar fråga elever om deras mående och om de är våldsutsatta, lever med våld i nära relationer eller lever med hedersnormer. Elevhälsan och elevhälsoteamet har också en viktig roll att stödja skolpersonal vid kännedom om att barn far illa eller vid oro för att ett barn far illa.

Socialtjänstens verksamhet styrs av stark sekretess. Om familjen samtycker kan sekretessen hävas. Socialnämnden bör erbjuda barnet, vårdnadshavaren och den som har gjort en anmälan ett möte, om det är lämpligt med hänsyn till barnets bäst.

När socialnämnden får kännedom om att ett barn kan ha utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, eller bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående ska nämnden utan dröjsmål inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp. Sedan 2014 är det bestämmelserna i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:4) om våld i nära relationer som gäller när det handlar om socialnämndens arbete med våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld.

Den som gjort anmälan kan normalt få veta:

- att din anmälan har tagits emot,
- om socialtjänsten har/inte har inlett utredning, och
- om en utredning redan pågår.

På Socialstyrelsens hemsida finns läsning om anmälan när barn riskerar att fara illa.

Undervisningen

Skolan är den verksamhet där det finns mest evidens för att våldsförebyggande arbete fungerar.⁹ Barn tillbringar en stor del av sin tid under uppväxten i skolan, vilket ger den en särskilt viktig roll. Skolan ska därför inte vara värdeneutral utan ta ställning för de mänskliga rättigheterna, grundläggande demokratiska och humanistiska värderingar och fostra elever, utan att överta hemmets ansvar.¹⁰

Barnrättsperspektivet ska genomsyra samtliga av skolans verksamheter. Alla barn har rätt till utbildning och ingen elev ska förhindras att delta i pedagogiska aktiviteter. Skolan ska se till att samtliga elever får delta i all undervisning, även sexualundervisning och idrottsundervisning, samt får delta i skolgemensamma aktiviteter och praktisk arbetslivsorientering (prao).

Alla förskolor och skolor ska beakta barnets rättigheter och principen om barnets bästa. Ett barnrättsperspektiv med utgångspunkt i barnkonventionen¹¹ ska gälla alla barn som lever och bor i Stockholm. Detta genom att:

- Sätta barnet i fokus vid planering och beslut om åtgärder som kan beröra ett enskilt barn eller en grupp av barn.
- Barn ses och erkänns som subjekt och rättighetsbärare, där rätten att skyddas från förtryck och våld är centralt.
- Stärka och främja barns rättigheter inom alla områden och i alla processer som rör, eller får konsekvenser för barn.

Stockholms stads förskolor och skolor har ett viktigt uppdrag att motverka stereotypa könsroller för att påbörja en attitydförändringsprocess bland barn och ungdomar, så att de tar avstånd från alla former av våld. Skolan ska även arbeta för att upptäcka och förebygga hedersnormer. Utifrån detta behöver alla vuxna i skolan – skolledning, lärare, personal på fritidshem, vaktmästare och elevhälsa – ha kunskaper om jämställdhet, hur normer kan begränsa människors tillvaro, och om hedersrelaterat våld och förtryck.

Vuxna i förskola och skolan måste ta ett gemensamt ansvar för att motverka stereotypa normer och attityder, trakasserier och sexism. De behöver ha kunskap om vilka konsekvenser det kan få för ett barn att uppleva våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, samt om vart personal ska vända sig för att anmäla om de är orolig för eller får kännedom om att ett barn upplever våld. Elevhälsan har en betydelsefull roll på alla nivåer av förebyggande arbete.

Skolan ska enligt gällande skollagstiftning arbeta främjande och förebyggande och motverka en miljö med trakasserier, ”skojbråk”, maktlekar och sexism¹², och då är en normkritisk pedagogik av betydelse. Det är också viktigt att som vuxen i skolan vara medveten om sina

⁹ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014b). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete med barn och unga.*

¹⁰ Skollagen (2010:800), 1 kap. 5 §

¹¹ Barnkonventionen blir svensk lag den 1 januari 2020.

¹² Skollagen (2010:800), 6 kapitlet avseende kränkande behandling, samt Diskrimineringslagen (2008:567)

egna eventuellt normativa uppfattningar samt vara medveten om att de egna normativa uppfattningarna inte gäller för alla. Detta är viktigt för att känna igen trakasserier och sexuella trakasserier mellan elever.

Ämnesintegrerade sex- och samlevnadsundervisningen¹³

Genom att arbeta ämnesintegrerat får alla elever möjlighet att diskutera sexualitet, relationer och jämställdhet i flera ämnen och därmed utifrån olika perspektiv. Att eleverna får kunskap om sexuell och reproduktiv hälsa samt rättigheter är viktigt för att kunna bestämma över sin egen kropp, sexualitet och reproduktion. Genom att göra eleverna delaktiga och lyssna till deras tankar och funderingar om sexualitet och relationer kan undervisningen göras relevant.

I sex- och samlevnadsundervisningen finns det många tillfällen att beröra den hedersrelaterade problematiken. Det kan handla om allt från ryktesspridning, framtidsdrömmar, vårdnadshavares förväntningar på äktenskap, äktenskapstvång, rätten att själv få välja sin partner, oskuld, mödomshinna/slidkrans och könsstympning, till samhällets maktstrukturer.

Rätten att delta i all undervisning¹⁴

Det förekommer ibland önskemål från elever och föräldrar om att undervisning i till exempel sex och samlevnad eller idrott ska vara könsuppdelad. Enligt läroplanerna för de obligatoriska skolformerna ska skolan organisera utbildningen så att elever möts och arbetar tillsammans. De ska pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen tillsammans, med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av könstillhörighet. Det innebär att utgångspunkten för organisering och planering av utbildningen är att inte dela upp elever efter kön.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har tagit ställning till könsuppdelad undervisning i ett beslut. Enligt DO:s bedömning är utrymmet för att dela upp elever efter kön är mycket begränsat. Att könsuppdelad undervisning kan vara diskriminering som har samband med kön. Det kan exempelvis handla om att verksamheten i grupperna skiljer sig åt eller om någon elev upplever könsuppdelningen i sig som negativ. Att könsuppdelad undervisning kan även vara diskriminering som har samband med könsöverskridande identitet eller uttryck. Så kan vara fallet när läraren avgör elevernas könstillhörighet.

Regelverket kring befrielse från undervisning är idag restriktivt – alla elever har rätt till utbildning. Det krävs, enligt skollagen, ”synnerliga skäl för befrielse från undervisning med skolplikt”. Detta innebär mycket starka skäl och beslutet får endast avse enstaka tillfällen under ett läsår. En elev kan befrias från obligatorisk undervisning i vissa utpräglade undantagsfall och endast från enstaka obligatoriska inslag i undervisningen. Detta får inte innebära att eleven riskerar att inte uppnå kunskapskraven i ämnet. Det är rektorn som ska fatta sådana beslut och rätten kan inte delegeras till någon annan.

Att nå alla föräldrar¹⁵

Grundläggande i allt föräldrasamarbete är dialogen. Genom en dialog ökar förståelsen för skolans värdegrund. Skolpersonal och föräldrar bör tillsammans gå igenom och diskutera skolans pedagogiska arbetssätt, läroplanens intention, innehåll i undervisningen och hur de som föräldrar kan stödja sina barns skolgång. Lärare behöver också förklara hur undervisning i olika ämnen kan läggas upp.

¹³ Skolverket (2018). *Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter*.

<https://www.skolverket.se/getFile?file=4015>

¹⁴ a.a.

¹⁵ a.a.

Att utgå från barnets rätt till utbildning och att samtidigt ta hänsyn till föräldrars rätt att styra uppfostran av sina barn kan vara komplicerat. Uppstår en konflikt mellan barnens rätt till utbildning och föräldrars rätt till uppfostran, är det barns rätt till utbildning i skolan som är skolans utgångspunkt.

Om föräldrar inte delar skolans värdegrund eller inte litar på skolan, kan det från skolans sida vara svårt att skapa tillitsfulla relationer till föräldrarna. Det är ändå nödvändigt att försöka, dels av hänsyn till eleven, dels för att föräldrar genom skolans agerande kan få positiva erfarenheter av skolan.

Våldsprevention – Mentorerna i våldsprevention och Agera tillsammans

Ett tjugotal skolor i staden arbetar med våldsprevention i ett led att arbeta förebyggande mot bland annat stereotypa könsroller och för att skapa en attitydförändring kring våld.¹⁶ Skolorna i staden implementerar två olika våldspreventionsprogram. Lektionsserien *Mentorerna i våldsprevention (MVP)* är en anpassad lektionsserie som riktar sig till elever på högstadiet och gymnasiet. *Agera tillsammans (AT)* är en lektionsserie som riktar sig till elever i 10 – 11 års ålder. (Läs mer om programmen under rubriken ”Stöd till förskolor och skolor”.)

Elever, lärare och annan personal lär sig att ta ansvar för varandra och säga ifrån om de ser eller hör våld och kränkningar. Inget ingripande är för litet och alla göra något före, under och efter att våld sker. På ett antal skolor sker samarbete för att leda lektionerna med socialförvaltningen och/eller polis. Under 2019 arbetas sex nya lektioner i MVP fram. De nya lektionerna kommer att belysa och öka kunskaperna kring hedersrelaterat våld och förtryck, rasism och pornografins påverkan på barn och unga. Eleverna får under lektionsserien ökade kunskaper kring våld, genus samt tränas att bli aktiva åskådare.

Barn och unga som bor i skyddat boende

När någon blir utsatt för våld av någon närstående, har den som utsatts för våld efter bedömning enligt socialtjänstlagen rätt till bistånd om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt. Om skyddsbehovet är stort kan till exempel bistånd i form av skyddat boende bli aktuellt för vårdnadshavare med medföljande barn. Denna insats är ett bistånd till den utsatta vårdnadshavaren. Vårdnadshavaren kan välja att ta med sig sina barn till boendet, men det är inte att betrakta som en placering av barnet/barnen. Det kan även finnas utsatta barn med egen insats, där barnet fått en placering på skyddat boende.

Vid en akut vistelse på ett skyddat boende är det vårdnadshavarens uppgift att informera barnens skola eller förskola om att barnen vistas där, men det kan ibland finnas behov av stöd från boendet med detta. Skolan bör av säkerhetsskäl inte veta var det skyddade boendet är beläget för att inte riskera att avslöja barnets vistelseadress. För att säkra barnets rätt till skolgång krävs en skyddsbedömning som görs i samråd med ansvarig socialsekreterare, boendet och den förälder som utsatts för våld.

Det finns idag ett flertal skyddade boenden i Stockholms stad som tar emot kvinnor och deras barn från Stockholm och från andra kommuner. Vistelsetiden på det skyddade boendet varierar, men avsikten är att den ska vara så kortvarig som möjligt.

- Om det är möjligt, och med hänsyn till barnets/vårdnadshavarens skyddsbehov, går eleven kvar i sin ordinarie skola under tiden på det skyddade boendet.

¹⁶ Skolor som har eller ska påbörja arbetet med våldsprevention med eleverna under hösten 2018.

- När det inte är möjligt att gå kvar i den ordinarie skolan ska elev i grundskola och grundsärskola erbjudas att delta i undervisning vid en skola i närheten av det skyddade boendet.

När det varken är möjligt för en elev som vistas på ett skyddat boende att gå kvar i sin ordinarie skola eller gå i en skola i närheten av boendet behöver elevens skolsituation lösas på annat sätt. Rektor vid den skola där eleven gått behöver då besluta om anpassad studiegång enligt 3 kap. 12 § skollagen förlagd till det skyddade boendet. I beslutet får inte namn och adress till det skyddade boendet röjas. Den ordinarie skolan har fortfarande det yttersta ansvaret för elevens undervisning under elevens vistelse vid ett skyddat boende.

En av Stockholms stads kommunala grundskolor har i uppdrag att ansvara för samordning och genomförande av undervisning av elever på bland annat skyddade boenden belägna inom staden. För uppdraget finns särskilt anställd personal, Lärteamet. Det aktuella skyddade boendet kan bistå vårdnadshavare att ta kontakt med Lärteamet. Elevens ordinarie skola och den av Stockholms stad utsedda grundskola som har uppdraget för undervisningen måste samarbeta för att skolsituationen ska bli så bra som möjligt för eleven. I uppdraget att genomföra undervisning av elever boende på skyddat boende är utgångspunkten att alla lösningar måste anpassas efter hotbild, elevens situation, ålder och andra omständigheter. Rektor kan få stöd genom att kontakta grund- eller gymnasiechef.

Kompetensutvecklingsinsatser under 2019-2020

Under perioden 2019 – 2020 kommer utbildningsnämndens prioritering vara:

- Kompetenshöjande utbildningsinsatser om orosanmälningar till socialtjänsten, kunskaper kring tecken på utsatthet och våga fråga om det.
- Erbjudna utbildningar till de yrkesgrupper som behöver ha ökade och fördjupade kunskaper inom hedersrelaterat våld och förtryck och våld i nära relationer, för att kunna leda utvecklingsarbetet på respektive skola.
- Skapa strukturer för att erbjuda information till barn och ungdomar som bor i staden om vart de kan vända sig om de behöver stöd och hjälp gällande våld i nära relationer och/eller hedersrelaterat våld och förtryck.
- Fortsätta utveckla arbetet med våldsprevention på stadens skolor, för att öka kunskaperna kring normer, genus, våld och åskådaransats bland elever och personal.

I bilaga 1 till denna handlingsplan finns en sammanställning över samtliga aktiviteter för åren 2019-2020.

Uppföljning

Handlingsplanen kommer att följas upp i verksamhetsberättelse för 2019 och Tertialrapport 2 och verksamhetsberättelse för 2020.

Utgångspunkter för handlingsplanen

Stadens program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck
Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck är stora och allvarliga samhällsproblem där de våldsutsattas mänskliga rättigheter upprepat kränks. I Stockholm, liksom i övriga landet och världen, utsätts varje år ett stort antal människor för våld från en närstående. Ofta sker våldet på den plats där alla ska kunna känna sig som tryggast, hemma. Våldet och förtrycket tar sig många olika uttryck, från verbala kränkningar, kontroll och isolering, till grovt fysiskt och sexuellt våld. I en nära relation där våld förekommer har våldet ofta uppstått genom en successiv förskjutning av gränserna för vad som är acceptabelt i en relation, en process som teoretiskt brukar benämnas ”normaliseringsprocessen”. Våld kan också utövas i en hederskontext, där kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central och kollektivt sanktionerat av en familj, släkt eller grupp.

Barn upplever våld både i form av att en närstående vuxen, ofta en förälder, utövar våld mot den andra föräldern, och i form av att de själva blir direkt utsatta. Detta är en kränkning av barnets rättigheter. Våldet orsakar stort mänskligt lidande i form av bland annat psykisk och fysisk ohälsa, svårigheter att arbeta eller koncentrera sig på skolan, och bristande förmåga att ge omsorg till sina barn. Våldets konsekvenser kostar också samhället stora summor varje år.

Stockholms stads arbete för jämställdhet ska bidra till de nationella jämställdhetspolitiska målen med det övergripande målet *att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv*. Ett av målen är att våld i nära relationer och hedersrelaterat våld ska upphöra. Stadens arbete mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck ska också vara i linje med intentionerna i den regionala plattformen Operation Kvinnofrids nya strategi mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.¹⁷

I Stockholms stad ska ingen behöva vara rädd för våld. Staden har med utgångspunkt i detta skapat ett program mot våld¹⁸ i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck med en tydlig strategi för arbetet med att förebygga våldet och ge stöd och skydd när det ändå uppstår.

Alla stadens nämnder och bolag ska utifrån sina förutsättningar och uppdrag arbeta våldsförebyggande. Stockholmare, barn såväl som vuxna och oavsett könsidentitet, som har blivit utsatta för våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck, ska få adekvat stöd och skydd oavsett var i staden de bor. Stockholmare som utövar våld ska erbjudas och motiveras till insatser i syfte att förändra sitt beteende och sluta utöva våld. Arbetet ska prioriteras av samtliga nämnder och ha sin utgångspunkt i det program som antogs av kommunfullmäktige i januari 2017. Programmet gäller för perioden 2017 – 2020.

Delar av texter i denna handlingsplan är hämtad från Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck¹⁹. Läs mer om stadens arbete på <https://intranat.stockholm.se/Sidor/2018/1/Vald-i-nara-relationer-och-hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>

¹⁷ Operation kvinnofrid är en samverkansplattform mellan myndigheter i Stockholms län i syfte att utveckla arbetet mot våld i nära relationer.

¹⁸ Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017 – 2020 <https://intranat.stockholm.se/Global/policy/Stockholms%20stad%20Program%20mot%20våld%20i%20nära%20relationer%20och%20hedersrelaterat%20våld%20och%20förtryck.pdf>

¹⁹ Stockholms stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Juni 2016

Olika former av våld²⁰

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck kan ta sig många olika uttryck. Många gånger utövas flera former i en och samma relation och ofta förvärras våldet med tiden.

Våld

Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärftar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något som den vill.²¹

Fysiskt våld

Fysiskt våld kan bestå av alltifrån hårda grepp, knuffar och örfilar till knytnävsslag, sparkar och användande av vapen.

Psykiskt våld

Det psykiska våldet kan handla exempelvis om hot, tvång, trakasserier, glåpord, förlöjliganden, kontroll, och social isolering. Ibland utövas inte våldet aktivt. Det räcker att det finns där latent och att den utsatta vet att det *kan* upprepas, för att skapa en otrygg situation och begränsa och kontrollera den utsatta i dennes vardag.

Sexuellt våld

Sexuellt våld kan innebära att tvinga någon till sexuella handlingar och att tvinga någon att titta på pornografi samt sexuella trakasserier, sexuellt kränkande språk och våldtäkt. Det kan också handla om könsstympning och tvångsgifte.

Materiellt och ekonomiskt våld

Materiellt och ekonomiskt våld kan bestå av att ha sönder ägodelar som betyder mycket för den andre, vara hotfull mot husdjur, stöld eller att vägra den utsatta insynen i ekonomin och ekonomisk kontroll.

Har familjen husdjur är det inte ovanligt att våldsutövaren även använder våld mot djuret för att kontrollera den eller de personer i familjen som utsätts för våld. Handlingen att skada djur är dubbel, den skadar djuret och sårar och skapar otrygghet hos den/de våldsutsatta. Genom att utsätta djuret för våld kan förövaren exempelvis förmå den våldsutsatta att lämna ett skyddat boende och komma hem för att rädda djuret.

Försummelse

Våld i form av försummelse riktas ofta mot personer med nedsatt funktionsförmåga som har svårt att i vissa avseenden klara sig själva. Det kan exempelvis handla om att inte ge den utsatta sin medicin eller mat, att inte hjälpa personen till sin rullstol från sängen och att inte ge hjälp med personlig hygien och annat.

Våld i nära relationer

Nära relationer - närstående

Begreppet ”närstående” är könsneutralt och syftar på varje person som den våldsutsatta bedöms ha en nära och förtroendefull relation till. Det kan handla om såväl makar, partners, sambor, pojk- eller flickvänner, som föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar. Det kan

²⁰ Definitionerna hämtade från Stockholms stads program mot våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck 2017 – 2020.

²¹ Definition från Per Isdal, grundare av Alternativ till våld.

även gälla andra personer som den våldsutsatta har eller har haft en nära och förtroendefull relation till. Bedömningen om vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet.²²

Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck är vanligt förekommande samhällsproblem. Våld som sker i en hederskontext kan förstås som en form av våld i nära relationer, men har tydliga särdrag. Det som särskilt utmärker hedersrelaterat våld och förtryck beskrivs i ett eget avsnitt nedan.

Världshälsoorganisationen (WHO) konstaterar i en rapport 2013 att våld mot kvinnor i nära relationer är ett av de allvarligaste hoten mot kvinnors hälsa och 35 procent av världens kvinnor uppskattas ha utsatts för antingen fysiskt eller sexuellt våld någon gång i sina liv. Kvinnor utsätts främst av en man de har eller har haft en nära relation till.²³

I Sverige har drygt var femte person någon gång utsatts för våld i en nära relation och våldet kan förekomma i alla åldrar och i alla samhällsgrupper. I majoriteten av fall är det en man som utsätter en kvinna för våld och det sambandet stärks alltmer ju grövre våldet är. Drygt 25 procent av kvinnorna i Sverige har någon gång utsatts för våld i nära relation medan motsvarande andel för männen är ungefär 17 procent.²⁴

Psykiskt våld i form av kränkningar, inskränkningar i frihet, hot och trakasserier är vanligast. Våldet mot kvinnor är oftast mer upprepat än våldet mot män och mer än tio gånger fler kvinnor behöver uppsöka vård för skador till följd av grov misshandel. Kvinnor har också en betydligt högre risk att utsättas för dödligt våld i en nära relation. Våld är ungefär lika vanligt i samkönade relationer som i heterosexuella relationer.

Våldet kan få stora konsekvenser för hälsan hos dem som utsätts. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet publicerade 2014 rapporten ”Våld och hälsa”²⁵. I rapporten framkommer bland annat att kvinnor som har varit utsatta för allvarligt våld visade tecken på posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) tre till fyra gånger oftare än kvinnor som inte har varit utsatta. Depression är enligt rapporten dubbelt så vanligt bland denna grupp jämfört med kvinnor som inte utsatts för allvarligt våld. Även fysisk ohälsa är vanligare bland kvinnor som har utsatts för allvarligt våld. Dubbelt så många av dem som utsatts rapporterar fysisk ohälsa, och exempelvis hjärtinfarkt är två till fyra gånger vanligare bland kvinnor i åldern 50 – 74 år med allvarlig våldserfarenhet än bland kvinnor i motsvarande ålder som inte har erfarenhet av allvarligt våld.²⁶ Personal inom förskola och skola behöver ha kunskaper kring våld i nära relationer för att kunna förstå signaler och våga fråga och agera när de känner oro eller får kännedom om att det är något som inte står rätt till.

²² SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*.

²³ a.a.

²⁴ SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga*.

²⁵ NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*

²⁶ NCK (2014). *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa*. Resultaten i rapporten ska inte ses som orsakssamband då de bygger på respondenternas egna utsagor om våldsutsatthet i barndom och som vuxna respektive upplevd fysisk och psykisk hälsa.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Enligt den statliga utredningen *Våld i nära relationer, en folkhälsofråga*²⁷ kan det uppskattas att ungefär 10 procent av ungdomarna från högstadiet och upp till 25 år, det vill säga cirka 100 000 personer, är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck i Sverige idag. Därutöver tillkommer utsatta vuxna. Flickor och kvinnor drabbas hårdast men våldet och förtrycket riktas också mot HBTQ-personer, pojkar och unga män. Flickor kan utsättas från en tidig ålder, genom exempelvis könsstympning, och ofta brukar våldet och förtrycket intensifieras när de kommer i puberteten i 12 – 13 årsåldern och pågår resten av livet.

Hedersrelaterat våld och förtryck bygger på traditioner och normer. Det finns ett samband mellan religiositet och bevarande av hedersnormerna, dock finns inget samband mellan våldsutövandet och någon specifik religion. Hedersförtryck förekommer inom olika etniska och religiösa grupper.^{28 29}

Hedersrelaterat våld och förtryck har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. I en hederskontext är föreställningar om kyskhets i fokus och familjens och släktens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende.³⁰ Därför är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. Kyskhetsnormen innebär även att sexualiteten enbart inryms inom det heterosexuella äktenskapet.

Kön och generation är grunden för maktutövningen där män och äldre har rätt att kontrollera familjemedlemmars handlingsutrymme, vilket särskilt drabbar kvinnor och flickor. Även kvinnor är med och reproducerar hedersnormen och det är mödrar som kan anses vara ansvariga för uppfostran av barnen enligt hedersnormerna. Ibland kan omgivningen, såsom grannar och bekanta till familjen, släkten och gruppen vara en del i att upprätthålla den sociala kontrollen.³¹

Hedersnormerna kan vara mer eller mindre uttalade och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, förbud att delta i olika aktiviteter i samhället eller skolan och begränsningar i socialt umgänge, till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa.³²

Hedersrelaterat våld och förtryck ses av kollektivet som en legitim handling för att straffa offrets olydnad, i syfte att bevara familjens och släktens heder. Det är kollektivt sanktionerat och ibland även kollektivt utövat. Överträdelser av normer straffas på olika sätt, genom skuld- och skambeläggning, nedvärdering, förföljelse, hot och isolering till ytterligare begränsningar i vardagen och utfrysning från den sociala kontexten, till tvångsäktenskap, olika former av våld och i värsta fall dödligt våld. Straffen används också som ett sätt att statuera exempel för framförallt yngre syskon och släktingar.³³

²⁷ *Våld i nära relationer, en folkhälsofråga* (SOU 2014:49) <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2014/06/sou-201449/>

²⁸ Wikan, Unni (2005) *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront förlag. s.8.

²⁹ Nationellt Centrum för Kvinnofrid (2010) *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*.

³⁰ Regeringens skrivelse 2007/08:39 *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*.

³¹ Origo (2019)

³² a.a.

³³ a.a.

Könsstympning av flickor och kvinnor

Flickor kan utsättas för könsstympning, oftast när de är mellan cirka 4 och 14 år³⁴, men även spädbarn och vuxna kvinnor könsstympas. Könsstympning är ett uttryck för kontrollen av den kvinnliga sexualiteten. Könsstympning är ett ingrepp som innebär att delar av en flickas eller kvinnas könsorgan tas bort eller skadas. I vissa fall skärs delar av blygdläpparna eller klitoris bort. En annan variant är att klitoris prickas med ett vasst eller spetsigt föremål. Den grövsta formen av könsstympning är så kallad *infibulation*, vilket innebär att både klitoris och de inre och yttre blygdläpparna avlägsnas. Huden sys sedan ihop och kvar lämnas endast en millimeterstor öppning, där urin och menstruationsblod ska passera.³⁵

Könsstympning medför långsiktiga fysiska och psykiska komplikationer såsom svår smärta, stress, infektioner, infertilitet, svårigheter att urinera, svårigheter för menstruationsblod att komma ut och psykiska problem. Ingreppet är ett brott mot de grundläggande mänskliga rättigheterna och mot barns rättigheter, och i Sverige är könsstympning förbjudet.³⁶ Trots detta uppskattar Socialstyrelsen i en studie att närmare 38 000 flickor och kvinnor i Sverige har utsatts för könsstympning, genomfört i Sverige eller utomlands. Av dessa är cirka 7 000 flickor under 18 år.³⁷

Tvångs- och barnäktenskap

Tvångs- och barnäktenskap kan antingen ske genom tvång eller att den unga till exempel genom påtryckningar förmås att gifta sig mot sin vilja. I en hederskontext kan traditionellt eller religiöst ingångna äktenskap anses vara giltiga trots att de saknar giltighet enligt svensk lag.

Den 1 juli 2014 trädde lagstiftningen mot äktenskapstvång i kraft, vilket innebär att det både är straffbart att tvinga någon att gifta sig och att pressa någon att gifta sig mot sin vilja. Även försök och förberedelse till äktenskapstvång är kriminaliserat i och med lagstiftningen, liksom att lura någon att resa utomlands i syfte att han eller hon ska giftas bort genom tvång eller utnyttjande. Möjligheten för barn att få dispens för att gifta sig har också tagits bort.

Från och med januari 2019 gäller ytterligare skärpt lagstiftning som innebär ett förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap. Förbudet gäller oavsett vilken anknytning till Sverige som personerna hade när äktenskapet ingicks eller hur gamla de är när frågan prövas av en myndighet. Om minst en av personerna fortfarande är under 18 år vid prövningen ska det aldrig gå att göra undantag från förbudet.³⁸

Personer med funktionsnedsättning i en hederskontext

Personer med funktionsnedsättning som lever i en hederskontext är en särskilt sårbar grupp då de ofta är mycket beroende av sin omgivning och riskerar att isoleras från allmänheten. En intellektuell funktionsnedsättning kan påverka uppfattningen av det man blir utsatt för, exempelvis tvångsgifte, och även försämra förmågan att kunna återge dessa övergrepp för andra och få hjälp. Det finns ungdomar som riskerar tvång eller vilseledande till äktenskap. Ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning kan anses vara mer sårbara för vilseledande, vilket till exempel kan leda till att familjen/slakten lägger fokus på

³⁴ UNICEF 2016, *Female Genital Mutilation/Cutting: A global concern*.

³⁵ Definition från <https://unicef.se/fakta/kvinnlig-konsstympning> 190822

³⁶ Enligt lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. I det fall kvinnan är bosatt i Sverige är det även olagligt att genomföra ingreppet utomlands.

³⁷ Socialstyrelsen 2015, *Flickor och kvinnor i Sverige som kan ha varit utsatta för könsstympning – en uppskattning av antalet*.

³⁸ www.hedersfortryck.se/hedersfortryck/aktenskapstvång-och-barnaktenskap/ 190822

bröllopsfesten där den unges förståelse av ett äktenskap blir lika med bröllopsfest. Det kan också ske genom att förmedla till den unge att han/hon kommer att bli ”normal” och ”som alla andra” i familjen om de gifter sig.

HBQ-personer i en hederskontext

HBQ-personer som lever i en hederskontext är särskilt sårbara för att heteronormen och föreställningen om tvåsamhet är stark, varför HBQ-personers sexualitet och alternativa könsuttryck kan ses som avvikande och skamligt. Heteronormen förutsätter att alla attraheras av det motsatta könet. Ibland försöker familjen och släkten att kontrollera och förhindra personen från att leva ut sin sexualitet eller könsidentitet genom hot, våld eller tvångsäktenskap. Det som är gemensamt för individerna i gruppen HBQ är att de bryter mot normer kring kön och/eller sexualitet.

HBQ är ett paraplybegrepp för homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer med queera³⁹ uttryck och identiteter. Det är viktigt att komma ihåg att det inte är en homogen grupp eller enhet. Homosexualitet, bisexualitet och heterosexualitet handlar om sexuell läggning medan trans handlar om könsidentitet och könsuttryck.

Pojkar och unga män i en hederskontext

Pojkar kan både vara utsatta själva och utöva kontroll och/eller våld mot andra. För de pojkar/unga män som har eller tvingas ta en kontrollerande roll påverkas också deras eget livsutrymme. Pojkarna kan också hamna i ett dilemma där de ska uppfylla kraven från familjen samtidigt som de förstår systemens eller kusinens önskan om att få ett visst livsutrymme.

Även flickor och kvinnor kan själva vara utsatta och samtidigt utöva kontroll och/eller våld mot exempelvis sina barn eller syskon. En syster kan tvingas acceptera, och ibland försvara, våldet från en bror för att undvika att viss information når övriga familjen, och leder till mycket värre konsekvenser. Hon kan därför känna sig skyddad av brodern trots att han utsätter henne för misshandel eller hot. Våldet blir därmed normaliserat.⁴⁰

Maskulinitetsnormer och förekomst av våld

För att motverka våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck krävs ett förebyggande arbete med att förändra begränsande hedersnormer och värderingar, bland annat synen på maskulinitet och jämställdhet. I samhällen där heder är viktigt anses det ofta självklart att hålla familjens angelägenheter inom familjen och att inte prata med utomstående, exempelvis skolan eller socialtjänsten. Detta gör det än mer angeläget att professionella särskilt inom skolan som möter barn och elever har kunskaper och kan förstå signaler på våld och hedersrelaterat våld och förtryck.⁴¹

Killar och män står för majoriteten av allt våld i världen, så också i Stockholm. Framförallt pojkar och unga män använder och utsätts för våld. Skillnaden mellan mäns och kvinnors våldsutsatthet är dock att män oftast utsätts för våld från utomstående och på offentlig plats, medan kvinnor utsätts i hemmet och av en person som är henne närstående. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors ungdomsenkät från 2012 visade att risken för våldsutövande är 3,2 gånger högre för killar som instämmer i stereotypa påståenden om kön

³⁹ Queer kan röra både sexuell läggning, könsidentitet, relationer och sexuell praktik, men kan också vara ett uttryck för ett kritiskt förhållningssätt till rådande normer.

⁴⁰ hedersfortryck.se

⁴¹ Origo (2016)

och om maskulinitet och femininitet.⁴² Att det finns en koppling mellan våldsutövande och stereotypa normer om manlighet, eller maskulinitet, är viktigt att belysa för att skapa ett effektivt förebyggande arbete i Stockholms stad.

Mäns och killars liv begränsas generellt av strukturer och normer som leder bort från omsorgsgivande och närhet.⁴³

Normkritik och intersektionalitet

Normkritik är ett förhållningssätt som har till syfte att synliggöra och granska vilka normer som råder i en grupp eller i ett samhälle, exempelvis kring sexualitet, samlevnad och samhällsorganisering, för att se vem som inkluderas och vem som exkluderas. Normer påverkar människors handlingsmöjligheter, utbildningsval, kamratrelationer, skolprestationer och sätt att tillgodogöra sig utbildning.

Att arbeta normkritiskt innebär att analysera och ifrågasätta normer, i det här fallet normer för vad som anses utgöra en ”man” och ”manlighet” respektive ”kvinna” och ”kvinnlighet”, och försöka förändra exempelvis arbetssätt eller språkbruk.

Det handlar inte om att avskaffa normer, utan om att förändra dem när de begränsar människors liv och valmöjligheter. Normkritik kan på en konkret nivå handla om att kritiskt granska olika material verksamheten använder, köpa in ett brett utbud av böcker till skolbiblioteket, fundera över sitt språkbruk och över vilka bilder man använder i sin undervisning och när man gör informationsinsatser.

Intersektionalitet är ett analytiskt perspektiv som syftar till att synliggöra specifika situationer av förtryck som skapas och upprätthålls i maktrelationer i samspel mellan till exempel etnicitet, funktionshinder, klass, kön, religion och sexualitet.

Lokal lägesbild hedersrelaterat våld och förtryck

Stockholms stad, Göteborgs stad och Malmö stad genomförde en gemensam kartläggning med ett intersektionellt perspektiv mellan åren 2017 och 2018⁴⁴, för att få en bild över omfattningen av det hedersrelaterade våldet och förtryckets utbredning och karaktär. Underlaget från kartläggningen var tänkt att vara ett kunskapsunderlag och stöd för det fortsatta arbetet. Detta skulle vara ett kunskapsunderlag både för att kunna förbättra möjligheter att främja, förebygga och vidta adekvata insatser för de barn, ungdomar och vuxna som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och för att kunna identifiera vilka insatser riktade mot förövare som det finns behov av.

Kartläggningen gjordes i samverkan med Örebro universitet och Halmstad Högskolan. Studien bestod av en kvalitativ intervjustudie med 235 intervjuer samt en kvantitativ enkätstudie. Totalt deltog 6 000 elever från årskurs 9 i enkätstudien från de tre storstäderna.

Det sammantagna resultatet av kartläggningen visar att många ungdomar lever med en allvarlig våldsatthet och under normer som förtrycker och begränsar dem. Majoriteten av

⁴² Ungdomsstyrelsen (2013). *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*.

⁴³ SOU 2014:6, *Män och jämställdhet*

⁴⁴ Rúna í Baianstovu, Sofia Strid, Hanna Cinthio, Emmie Särnstedt & Jan-Magnus Enelo (2018) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Del I: Sammanfattning av den kvalitativa och kvantitativa delstudien i Stockholm. Storstädernas kartläggning 2017 – 2018*. Stockholm: Stockholm stad.

dem som deltog i kartläggningen är inte beredda att söka stöd eller hjälp, till stor del för att de själva trots sin utsatthet, inte ser behovet, men också för att de har dåliga erfarenheter sedan tidigare, tror att de inte ska bli förstådda eller är rädda för att skada sina familjer. Förtroendet för organisationer som arbetar med hedersproblematik ter sig oroväckande lågt i den berörda målgruppen.

I resultaten framkommer också att ungdomar som bryter köns- och heteronormer och pojkar är utsatta i högre utsträckning än tidigare studier visat, både för begränsningar och för fysiskt och sexuellt våld.

Hedersutsatthetens omfattning varierar beroende på hur heder förstås och definieras. I studien användes två olika definitioner, dels baserad på *kontroll av sexualitet* dels utsatthet för sanktionerat *kollektivt våld*. Den ena var *oskuldsnormer* och den andra *våldsnormer*. Detta ger ett intervall av hedersutsatthet på 7 procent till 10 procent, det vill säga andelen av de undersökta ungdomarna i Stockholms stad som lever med hedersrelaterade normer och förtryck ligger inom det intervallet. På ena sidan av intervallet hittar vi den grupp individer som utsatts för någon form av *kollektivt (familjen eller släkten), legitimerad våldsanvändning*, och på andra sidan av intervallet hittar vi den grupp individer som lever med *normer som begränsar sexualitet* och det fria utövandet av denna. De två grupperna överlappar till en viss del, men det är en förvånansvärt liten överlappning.

Kartläggningen visar också att sociala mönster som uttrycks i religiösa och kulturella övertygelser, socioekonomisk marginalisering, migrationsrelaterad problematik, psykisk ohälsa och missbruk har betydelse för olika former av våld i hederskontexter. Tidigare forskning har visat att våldsfrekvensen är påfallande hög i dessa kontexter. Detta bekräftas i studien, men bara delar av hederskontexters våldsutövning motiveras av heder då även mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är vanligt förekommande.

En central slutsats är därför att våld som förekommer i hederskontexter inte nödvändigtvis är strukturerat av hedersnormer. Det förändrar inte de våldsutsattas hjälpbehov som är detsamma. Många av de intervjuade, men inte alla, har blivit svikna av sina egna familjer och därefter av myndigheterna. Det finns också de som fått god hjälp och kartläggningen ger inblick i hjälpprocesser som varit konstruktiva såtillvida att våldsutsatta genomgått processer mot ett liv de är nöjda med.

Dock har många av de våldsutsatta axlat ett stort ansvar, både i vardagliga och i akuta situationer av hedersrelaterat våld och förtryck. Yrkesverksamma visar ett stort engagemang, men de uppfattar och hanterar problematiken på olika sätt. Det är av stor vikt att alla insatser är individuellt anpassade och likvärdiga med varje enskild persons specifika behov och resurser i centrum.

Det är studiens huvudsakliga resultat att graden av ekonomisk, politisk, religiös, social och kulturell slutenhet respektive öppenhet mellan familjer och sociala grupper, har avgörande betydelse för förekomsten av våld i allmänhet och för hedersrelaterat våld och förtryck.

För att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck ska få genomslagskraft rekommenderar studien att det bör vara könsmedvetet, baserat på multipla förståelser av hedersnormer, bidra till förändrade attityder till jämlikhet, jämställdhet och barns rättigheter både bland barn och vuxna. Vidare lyfter studien att arbetet bör bestå av riktade insatser både när det gäller

utbildningar, uppföljning eller stödinsatser mot hedersrelaterat våld och förtryck eller insatser som integreras i annan verksamhet.

Bilaga 1. Delmål och utbildningsnämndens aktiviteter

Delmål för programperioden

Delmålen är hämtade från Stockholm stads program mot våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck 2017 – 2020. Följande delmål är riktade till utbildningsnämnden för perioden 2017 till 2020.

- 1.1 Medarbetare i stadens verksamheter har grundläggande kunskaper i våldsförebyggande arbete utifrån ett normkritiskt förhållningssätt.
- 1.2 Medarbetare i stadens verksamheter har grundläggande kunskaper i arbete som förebygger hedersrelaterat våld och förtryck, utifrån ett normkritiskt förhållningssätt.
- 1.3 Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper i våldsförebyggande arbete och om kopplingen mellan maskulinitetsnormer och våld i nära relationer.
- 1.4 Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper i att arbeta förebyggande mot hedersrelaterat våld och förtryck, och om kopplingen mellan normer och våld och förtryck.
- 1.5 Medarbetare i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har kunskaper i att se tecken på utsatthet och vågar fråga om det.
- 1.6 Chefer i stadens verksamheter med särskilt ansvar för förebyggande arbete har fördjupade kunskaper om våldspreventivt arbete.
- 1.7 Utformningen av det våldspreventiva arbetet anges i lämpligt policydokument i verksamheten, exempelvis likabehandlingsplan eller motsvarande
- 2.2 Riktad information om stöd och hjälp till unga stockholmare sprids via de arenor och verksamheter som de deltar i och besöker.
- 4.1 Rätten till en obruten skolgång för alla barn säkerställs och barn i skyddat boende erbjuds skolundervisning inom en vecka från ankomst till boendet.
- 4.6 Medarbetare i socialtjänst, skola, förskola, kultur- och idrottsverksamhet har kunskaper om barn som upplever våld i nära relationer och våldets konsekvenser, är medvetna om anmälningsplikten och frågar om våldsutsatthet.
- 4.7 Medarbetare i socialtjänst, skola, förskola, kultur- och idrottsverksamhet har kunskaper om barn som upplever hedersrelaterat våld och förtryck och våldets konsekvenser, är medvetna om anmälningsplikten och frågar om våldsutsatthet
- 4.11 Staden samverkar med polis, åklagare, hälso- och sjukvården samt idéburen sektor såväl på strategisk nivå som runt enskilda barn som upplevt våld i nära relationer eller hedersrelaterat våld och förtryck.

Aktiviteter för Utbildningsnämnden 2019 – 2020

Aktivitet	Delmål	Tidpunkt	Ansvarig	Uppföljning
I samarbetet med socialförvaltningen erbjuda kompetenshöjande utbildningsinsatser om orosanmälningar till socialtjänsten och kunskaper kring tecken på utsatthet och våga fråga om det.	1.1, 1.2, 1.5, 4.6, 4.7	Fler utbildningstillfällen under 2019 och 2020	Samordnare för våldsprevention och säkerhetsansvarig utbildningsförvaltningen i samverkan med socialförvaltningen.	VB 2019
Kompetenshöjande utbildningsinsatser riktad till stadens modersmåslärare om bland annat orosanmälan, samverkan mellan skola och socialtjänst, sexuella övergrepp, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld.	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 4.6, 4.7	Fler utbildningstillfällen under 2019	Avdelningen för stöd kring lärande och elevhälsa	VB 2019
Utbildning ”Våld i nära relationer” 3 hp i samverkan med Karolinska Institutet.	1.1, 1.3, 1.5	Kursstart vt 2019, ht 2019, vt 2020 och ht 2020	Grundskolechefer Gymnasiechefer Rektorer	VB 2019
Fördjupad utbildning, riktad främst till chefer på förvaltningen, rektorer, biträdande rektorer och elevhälsans personal på stadens skolor, kring hedersrelaterat våld och förtryck och könsstymning	1.2, 1.4, 1.5	Fem tillfällen under november 2019	Grundskoledirektör Gymnasiedirektör Grundskolechefer Gymnasiechefer Rektorer Biträdande rektorer	VB 2019
Utbildning i våldsprevention (MVP och Agera tillsammans)	1.1, 1.6, 1.3, 2.2, 4.6, 4.7, 4.11	Ht 2019, vt 2020 och ht 2020.	Rektorer i samverkan med samordnare för våldsprevention.	VB 2019 Tertialrapport 2 2020 VB 2020
Kompetenshöjande utbildningsinsats riktad till stadens skolkuratorer om våld i ungas relationer med samverkan med idéburen sektor.	1.1, 1.3, 1.4, 1.5, 4.6, 4.7, 4.11	Vt 2019	Avdelningen för stöd kring lärande och elevhälsa.	VB 2019
Kompetenshöjande utbildningsinsats riktad till personal på stadens grund- och gymnasiesärskolor om hedersrelaterat våld och förtryck för elever med intellektuell funktionsnedsättning	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 4.6, 4.7	2020	Samordnare våldsprevention och samordnare för grund- och gymnasiesärskolan	VB 2020

Fortsatt arbete med "Lärteam" för att säkerställa obruten skolgång för alla barn i staden som vistas i skyddat boende.	4.1, 4.11	2019 - 2020	Ansvarig grundskolechef och grundskolesamordnare	VB 2019 och 2020
ORIGOS utbildningar kring hedersrelaterat våld och förtryck.	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 4.6, 4.7, 4.11	Fler utbildningstillfällen under 2019 och 2020	Rektor	VB 2020
Utbilda utbildare för "Webbkurs heder" en ny webbaserad utbildning som är framtagen av Länsstyrelsen i Stockholm i samarbete med ORIGO.	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 4.6, 4.7	Utbildningstillfällen ht 2019, fler utbildningstillfällen 2020	Samordnare för våldsprevention och avdelningen för stöd kring lärande och elevhälsa.	VB 2019
Utbilda skolpersonal genom webbutbildning om grundläggande kunskaper kring hedersrelaterat våld och förtryck.	1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 4.6, 4.7	Start 2020	Samordnare för våldsprevention och avdelningen för stöd kring lärande och elevhälsa.	VB 2020
Erbjudande om utbildning "Normkritik och våld".	1.1, 1.3, 1.5, 1.6	Fem tillfällen under 2019 Fyra tillfällen under 2020	Rektor	VB 2019
Utreda möjligheten att hitta ett systematiskt arbetssätt att "Våga fråga" om utsatthet och våld på stadens skolor.	4.6, 4.7	Ht 2019 och vt 2020	Arbetsgruppen för framtagandet av handlingsplan mot VINR och HRV	VB 2020
"Kampanj" för att i god tid före sommarlov samt direkt i anslutning efter sommarlov för att uppmärksamma skolpersonal kring barn- och tvångsgiftemål samt könsstämpning	2.2, 4.7	April och augusti 2019 och 2020	Samordnare för våldsprevention i samverkan med kommunikationsavdelningen på utbildningsförvaltningen.	Tertialrapport 2 2019
Ta fram anpassat material till "Kampanjen" för att öka kunskaperna kring barn- och tvångsgiftemål samt könsstämpning.	2.2	Ht 2019 och vt 2020	Samordnare för våldsprevention i samverkan med socialförvaltningen och ORIGO	VB 2020
Normkritik, erfarenhetsbaserad 7,5 hp i samverkan med Södertörns högskola och Mångkulturellt centrum.	1.1, 1.2, 1.3	Ht 2019	Samordnare för våldsprevention	VB 2019 och 2020
Skolors möjlighet att ansöka om extra medel för att utveckla normkritik värdegrundarbete	1.1, 1.3	Under 2019	Samordnaren för våldsprevention och rektorer	VB 2019

<p>Utreda möjligheten om att i samverkan med ORIGO arbeta fram en halvdags grundutbildning om hedersrelaterat våld och förtryck och våld i nära relationer.</p>	<p>1.2, 1.3, 4.6, 4.7</p>	<p>Ht 2019 och 2020</p>	<p>Samordnare för våldsprevention i samverkan med socialförvaltningen och ORIGO</p>	<p>VB 2020</p>
---	---------------------------	-------------------------	---	----------------

Bilaga 2. Stöd till förskolor och skolor

Rådgivande organisationer

Länsstyrelsen Östergötland

Länsstyrelsen Östergötland har ett nationellt uppdrag från regeringen att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, barnåktenskap, tvångsäktenskap samt könsstymning av flickor och kvinnor. Inom detta uppdrag driver Länsstyrelsen Östergötland bland annat en nationell stödtelefon som riktar sig till yrkesverksamma och ideella organisationer 010 – 223 57 60 och en webbplats för att stödja enskilda yrkesverksamma och nationella myndigheter i deras arbete med dessa frågor. På webbplatsen www.hedersfortryck.se finns samlad information, handböcker och stödmaterial samt länkar till vidare läsning för skola och socialtjänst med flera.

ORIGO, resurscentrum mot hedersrelaterat våld och förtryck

Origo är länets myndighetsgemensamma resurscentrum mot hedersrelaterat förtryck och våld. Origo är ett samarbete mellan kommunerna i Stockholms län, Polisregion Stockholm samt Region Stockholm. På Origo arbetar kuratorer, barnmorska och polis under samma tak och hit kan ungdomar i åldern 13 – 26 år som lever i en hederskontext, vända sig för råd och stöd. Telefonnummer som ungdomar kan ringa är 020-25 30 00. Samtalet är gratis och syns inte på telefonräkningen. Ungdomar kan vara anonyma i all kontakt med Origo.

Även yrkesverksamma i länet, som möter dessa ungdomar i sitt dagliga arbete, kan vända sig till Origo för konsultation i enskilda ärenden. Telefonnummer för yrkesverksamma är 08-508 251 20. Öppettiderna för yrkesverksamma är klockan 09.00 till 16.00. För mer information se www.origostockholm.se.

Film från Origo riktad till yrkesverksamma, filmens längd 2:25 minuter:

<https://www.youtube.com/watch?v=QhhkQCqdhDE>

Film från Origo riktad till barn och ungdomar, filmens längd 1:30 minuter:

<https://www.youtube.com/watch?v=BAmgBLDF8pc&t=8s>

Relationsvåldscentrum (RVC)

I Stockholms stad finns fyra relationsvåldscentrum. De erbjuder stöd och behandling till de som utövar våld eller till de som är eller varit utsatta för våld i nära relation samt hedersrelaterat våld och förtryck. Relationsvåldscentrum vänder sig till stadens medborgare som är över 18 år och äldre oavsett kön, könsidentitet eller sexuell identitet. De kan också vara ett stöd vid rättsprocesser. På RVC arbetar behandlare med specialistkompetens inom våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Läs mer om hur du kommer i kontakt med RVC på <https://www.stockholm.se/FamiljOmsorg/Stod-till-familj--barn/Vald-i-nara-relationer/Relationsvaldscentrum-RVC/>

Relationsvåldsteam (RVT)

De flesta stadsdelsförvaltningar har ett relationsvåldsteam som kan vara ett stöd i arbetet mot våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck. De kan hjälpa de som är eller varit utsatta för våld samt erbjuda stöd till de som utövar våld. För mer information och hur du kommer med relationsvåldsteamet i din stadsdel gå till <https://www.aldrigigen.se/> eller www.stockholm.se.

Tjejers rätt i samhället (TRIS)

TRIS möter unga kvinnor och även män som utsätts för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck och våld. TRIS har även särskild kompetens i att möta ungdomar som har en intellektuell funktionsnedsättning och som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck. Till TRIS nationella jourtelefon 0774 – 40 66 00 kan du vända dig anonymt för att få stöd och råd både som yrkesverksam och som hjälpsökande. Mer information på www.tris.se.

Metoder och material att använda i förskola och skola

10 minuter av frihet – en film om begränsningar och kontroll

En film som riktar sig till yrkesverksamma inom skola, socialtjänst och för ungdomar. Filmen är producerad av TRIS – tjejers rätt i samhället och syftet är att belysa hur situationen kan se ut för ungdomar som utsätts för begränsningar och kontroll.

Maryam är 15 år och lever ett dubbelliv. I skolan är hon en glad tjej som drömmer om kärlek och ett bekymmerslöst tonårsliv. Men det finns en annan sida av Maryams liv, hon är ständigt övervakad av familj och släktingar. En dag sätts allt på spel när hennes två liv kolliderar och allt riskeras att avslöjas. 10 minuter av frihet är en film om vardagsheder baserad på verkliga händelser. Till filmen finns ett arbetsmaterial som innehåller övningar och diskussionsfrågor. Materialet kan användas både med ungdomar och yrkesverksamma och kan användas i fortbildningssyfte eller som utgångspunkt för att diskutera och uppmärksamma vardagsheder. Filmen är 19.39 minuter. Filmen finns på

https://www.youtube.com/watch?v=VQ_2oi8BDyM

Det tillhörande arbetsmaterialet kan du kostnadsfritt ladda ner från TRIS webbsida

<https://www.tris.se/publikationer/lista/2019/1/17/10-minuter-av-frihet-en-film-om-vardagsheder?rq=10%20minuter%20av%20frihet>

Agera tillsammans (AT) - Våldsprevention

Agera tillsammans är ett anpassat lektionsmaterial, som har samma kärnkomponenter som i MVP (våld, genus och aktiv åskådare). MVP och Agera tillsammans vill skapa delaktighet och inflytande med eleverna och att utveckla dem att bli ”aktiva åskådare”. Agera tillsammans vänder sig till elever i årskurs 4. Agera tillsammans omfattar 11 lektioner á en timme och bygger bland annat på dilemmaberättelser, som lyfter frågor som rör trånga genusregler, fysiska, psykiska, rasistiska och sexualiserade kränkningar. Lektionerna genomsyras av dilemman, rollspel, samtal, bilder och film.

I metoden ingår att genomföra ”tryggbassamtal” på skolan innan lektionerna.

”Tryggbassamtal” innebär att personal på skolan samtalar enskilt med varje elev för att stämna av om eleven har vuxen/vuxna att vända sig till på skolan om eleven själv utsätts för något jobbigt/svårt. I samtalet stämmer man även av om det finns vuxen/vuxna som de kan ta hjälp och stöd av om den ser någon annan elev utsättas för kränkningar eller trakasserier. Mer information på www.mfj.se

Bamse och bråkstaken

Serietidningen handlar om TV-spel, våld och konfliktlösning, berättat på Bamses sätt. Den är tänkt att användas i diskussioner med eleverna om hur vi löser konflikter. Tidningen innehåller också ett uppslag där barnen själva kan rita förslag på lösningar och en enkel

instruktion för lärare. Bamse visar vägen till konfliktlösning. Den kan beställas i klassuppsättning – 30 ex från Rädda Barnen på <https://raddabarnen.fruolsson.se/bamse-och-brakstaken-klassuppsattning.html>

BRYT! – ett metodmaterial

Bryt! Är ett normkritiskt metodmaterial kring normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet. Fokus ligger på normer kring funktionsförmåga, etnicitet, hudfärg, religiositet, könsidentitet och könsuttryck. Genom övningar och frågor utmanas privilegier, ojämlikhet och diskriminering. Materialet är framtaget av Forum för levande historia och RFSL ungdom. BRYT! hittar du på <https://www.levandehistoria.se/material/bryt>

Ingen ska bli gömd och glömd

En lättläst bok om hedersrelaterat våld och förtryck och intellektuell funktionsnedsättning. Texten är anpassad för målgruppen, varvas med Pictogrambilder från Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM). I boken lanserar man helt nya Pictogrambilder som illustrerar barnnäkenskap, tvångsäktenskap samt kvinnlig könsstympning. Dessa bilder har tagits fram av SPSM efter önskemål och i samarbete med TRIS. Boken hittar du på <https://www.tris.se/nyheter/lista/2019/7/18/tris-lanserar-en-lttlst-bok-om-hedersrelaterat-vld-och-frtryck-och-intellektuell-funktionsnedsttning>

Liten – ett stödmaterial från Brottsoffermyndigheten

I barnboken ”Liten” får vi följa en liten person i en familj där bråken blir för stora. Till slut berättar Liten för sin fröken på förskolan om hur det är hemma. Liten är anpassad för barn i åldern 4 – 7 år. Det är Brottsoffermyndigheten i samverkan med författaren och illustratören Stina Wirsén som gjort boken och material. Lektionsplaneringar, känslkort, målarblad och bok finns kostnadsfritt att tillgå på webbplatsen. Där finns även material och information riktat till personal på hur man kan öka sin kunskap kring och diskutera hur ni i er arbetsgrupp tillsammans kan uppmärksamma utsatta barn. Boken har tagits fram för att rusta barn och lära dem om deras rättigheter.

[Liten och trygg - en handledning för förskolan](#)

Lås upp - metodmaterial

Lås upp är ett normutmanande metodmaterial för dig som arbetar med ungdomar i åk 7 – 9 och på gymnasiet. Materialet ger kunskap och inbjuder till diskussion om normer kring genus, sexualitet och heder. Det innehåller information och övningar för både pedagoger och elever. Lås upp har utarbetats i samverkan mellan Botkyrka Kvinno- och tjejjour, Länsstyrelsen i Stockholm, Ungdomsstyrelsen, Botkyrka kommun och personal och elever Botkyrka kommun. <http://www.lasupp.nu/>

Matchofabriken - metodmaterial

Matchofabriken är ett metodmaterial för dig som arbetar med unga mellan 13 - 25 år, för praktiskt arbete för jämställdhet och mot våld tillsammans med unga. Fokus ligger på normer för manlighet och hur de påverkar oss alla. Filmerna och övningarna erbjuder verktyg att utforska och reflektera kring förväntningar, attityder och begränsningar utifrån destruktiva könsroller. Materialet består av korta filmer och tillhörande övningar, uppdelade på sex olika teman och finns både som tryckt material och som e-verktyg. Matchofabriken är en verksamhet som ägs och drivs gemensamt av [Unizon](#), [ROKS](#) (Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige) och [MÄN. Amphi Produktion](#) har producerat materialet. Matchofabriken kan du använda genom att prenumerera på en licens för skolan.

Mentorer i våldsprevention (MVP) - Våldsprevention

Mentorer i våldspreventions (MVP) lektionsserier är inspirerat av det amerikanska programmet ”Mentors in violence prevention” som grundades 1993 av pedagogen, författaren och filmaren Jackson Katz. MÅN för jämställdhet har arbetat fram den svenska versionen av MVP-manualen.⁴⁵ För att använda materialet och leda lektionerna med elever behöver personal genomgå en grundutbildning.

MVP är ett program för skolan med mål att förebygga och stoppa pojkars och mäns våld. Elever i årskurs 7 – 9, gymnasiet och gymnasiesärskolan, får tillsammans med lärare och annan personal lära sig att ta ansvar och säga ifrån om de ser eller hör våld och kränkningar. Under en serie av 14 lektioner á en timme jobbar deltagarna mycket med fiktiva scenarier för att reflektera kring olika sätt att agera mot våld.

Temat som lyfts under lektionstillfällena är bland annat trånga genusregler, killars och mäns våld, hantera en sexualiserad vardag, gruppträck och heteronormen. Kärnan i programmet är att jobba med scenarion, diskussioner och filmer för att tillsammans reflektera på hur man kan agera mot våld i vår vardag på ett säkert sätt. Ett antal skolor i staden håller på att pilottesta sex nya lektioner i MVP som tar upp temana rasism, hedersrelaterat våld och förtryck samt pornografins påverkan på barn och unga. www.mfj.se

Mognad och livsutrymme – stödmaterial åk 5 – 7

Mognad och livsutrymme är ett stödmaterial till grundskolan, som når alla barn, kan arbeta främjande och förebyggande för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och främja jämställdhet. Stödmaterialen syftar till att ge skolpersonal verktyg till hur skolan kan arbeta med att medvetandegöra blivande tonåringar om pubertet och mognad genom att upplysa dem om kropp, tankar, känslor och sexualitet under mognads- och pubertetsprocessen. Eleverna ska få kunskap och kontroll över sin kropp och sexualitet samt insikt i sin rätt att få bestämma över sitt eget liv och sin kropp. Mognad och livsutrymme laddas ner från www.hedersfortryck.se/publikationer/mognad-och-livsutrymme/

Skolverket

Materialet ”Hedersrelaterat våld och förtryck – skolans ansvar och möjligheter” är ett material som ska ge stöd till personal i grund- och gymnasieskolan samt motsvarande skolformer i hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld och förtryck <https://www.skolverket.se/publikationer?id=4015>.

Spelar roll – filmer och pedagogiskt material kring åskådarens ansvar

Materialet vänder sig till elever i årskurs 7 – 9 och gymnasiet. Materialet bygger bland annat på fem filmer och ett femtiotal elevaktiva övningar med fokus på åskådaren och civilkurage: Man behöver inte använda materialet från början till slut utan du kan plocka ut de delar som passar dig och dina elever. Filmerna och lärmaterialet finns på www.levandehistoria.se.

Stjärnlösa nätter – en bok av Arkan Asaad

Stjärnlösa nätter handlar om Amår som växer upp i en svensk småstad i en kurdisk familj, med en stark dominerande far. När han är arton år beger sig familjen på en bilsemester till släkten i Irak. Det är första gången på många år som de reser tillbaka, och alla har höga förväntningar. När de är på plats efter en strapatsrik resa genom Europa blir det en rad kulturkrokar. För Amår, som flyttat hemifrån i Sverige är det till exempel naturligt att ställa

⁴⁵ <https://mfj.se/>

sig vid diskbänken, men han blir bortmotad av de kvinnliga släktingarna med fniss och förebråelser. Amår är först väldigt glad att återse sin jämnåriga kusin Amina. Men får en chock när det visar sig att han far över hans huvud har bestämt att de ska gifta sig. Amår klarar inte trycket från slakten och går med på giftermål, men ångar sig. Då utbryter det verkliga helvetet. Till boken finns ett studiematerial som är baserat på boken. Studiematerialet till Stjärnlösa nätter finns på

https://www.lansstyrelsen.se/download/18.1dfa69ad1630328ad7c2fe2f/1526067825409/Studiemtrl%20Stjärnlösa%20nätter_lågupplöst.pdf

Stopp! Min kropp! – en handbok för vuxna

I ”Stopp! Min kropp!” finns tips och råd om hur man kan börja prata med barn i olika åldrar om kroppen och gränser (från förskola och till högstadiet). Materialet är framtaget av Rädda barnen. De har tagit fram ett arbetsmaterial för lågstadiet med fakta- och aktivitetsblad och ett förslag till information till hemmen om arbetet med Stopp! Min kropp! www.raddabarnen.se

Våga förstå! – ett kommunikationsverktyg

Kommunikationsverktyget ”Våga förstå!” gör det möjligt för barn och unga i olika åldrar och med olika typer av kommunikationssvårigheter att få stöd i att uttrycka sina känslor och berätta om sin utsatthet med hjälp av emojis och bilder. Kommunikationsverktyget inkluderar även emojis och bilder kring hedersrelaterat våld och förtryck. Kommunikationsverktyget har tagits fram i samarbete mellan Länsstyrelsen Östergötland och TRIS (Tjejers rätt i samhället).

<http://www.hedersfortryck.se/yrkesverksamma/kommunikationsverktyget-vaga-forsta/>

Våld i hederns namn

Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta

www.hedersfortryck.se/publikationer/vald-i-hederns-namn/ Handboken riktar sig till tjänstemän och arbetsgivare inom bland annat skolan, socialtjänsten och polisen. Den förmedlar kunskap om hedersproblematiken och kan utgöra ett stöd i mötet med den utsatta flickan och i det praktiska arbetet med att ta fram egna handlingsplaner.

Webbplatser

Barnafrid – ett nationellt centrum för kunskap om våld mot barn

Barnafrid är ett nationellt kunskapscentrum med uppdrag att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn www.barnafrid.se.

Dina rättigheter

På webbplatsen hittar du riktade sidor till lärare och skola <https://dinarattigheter.se/larare/>. Där finns kunskap om hur hedersnormer påverkar flickor och pojkars liv, hjälp att tolka signalerna och förslag på handlingsplaner, lektionsupplägg samt fallbeskrivningar att använda med kollegor och elever. Du hittar också en sammanställning över organisationer, jourer och webbplatser som ger stöd gällande hedersrelaterat våld och förtryck.

<https://dinarattigheter.se/for-dig-som-ung/hur-far-jag-hjalp/sa-far-du-kontakt/>

Jag vill Veta – en webbplats

Många barn som är med om brott vågar inte berätta om det och känner inte till sina rättigheter när de drabbas. ”Jag Vill Veta” innehåller om vad som är brott i skolan, på fritiden, hemma eller på nätet. Det finns information om hur man gör om man är orolig för en kompis eller om man vill anmäla att ett brott har begåtts jagvillveta.se. På webbplatsen finns även filmer och

underlag att använda för att utveckla personalens kunskaper när de möter barn och som man tror upplevt våld, blivit utsatta för misshandel och/eller omsorgssvikt.

Nationellt center för kvinnofrid

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet har regeringens uppdrag att höja kunskapen nationellt om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Webbplatsen till NCK är www.nck.uu.se, Vid NCK finns även Sveriges stödlinje dit våldsutsatta kan vända sig www.kvinnofridslinjen.se.

Skolans ansvar – anmälningsplikt

På Skolverkets webbsida finns stöd om anmälningsplikten och om skolans ansvar för barn som far illa eller riskerar att göra det. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/skolans-ansvar-for-barn-som-far-illa>

Socialstyrelsen har tagit fram stöd till bland annat skolor kring anmälan till socialnämnden vid kännedom eller misstanke om att ett barn far illa.

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2014-6-20.pdf>

UMO och Youmo

UMO och YOUMO är webbplatser för alla som är mellan 13 och 25 år. På UMO.se kan ungdomar och unga vuxna få kunskap om kroppen, jämställdhet, sex, relationer, psykisk hälsa, alkohol och droger, självkänsla och mycket annat. Här hittar man också kontaktuppgifter till alla Sverige ungdomsmottagningar.

Youmo är en del av UMO.se. På Youmo.se kan ungdomar och unga vuxna läsa, se filmer och bilder på arabiska, dari, engelska, somaliska, svenska eller tigrinska om samma teman som finns på UMO:s webbsida.